

Česko-ruské vztahy na prahu výzev i nových příležitostí

Pavel Havlíček, Tereza Soušková

Gefördert vom Auswärtigen Amt aufgrund eines Beschlusses des Deutschen Bundestages. Financováno Ministerstvem zahraničí Spolkové republiky Německo na základě rozhodnutí Německého spolkového sněmu.

Publikace vznikla v rámci projektu, který byl podpořen z prostředků v rámci dotačního programu Ministerstva zahraničních věcí České republiky Priority zahraniční politiky ČR a mezinárodní vztahy.

Shrnutí

- V květnu 2021 v souvislosti s aférou Vrbětice a následnou diplomatickou eskalací se česko-ruské vztahy ocitly na nejnižší úrovni vzájemného respektu a porozumění od roku 1989.

Česká zahraniční politika postrádá jednotnou koncepci ve vztahu k Rusku. Tato eskalace vyžaduje nejen krátkodobá opatření, ale i strategický přístup. Současný stav konfrontace v oblasti demokracie a lidských práv, snahy o elementární dialog v otázkách bezpečnosti a spolupráce v obchodní a surovinové rovině není nadále udržitelný. Kauza Vrbětice tak může být zároveň příležitostí pro restart a znovunastavení vzájemných relací na novém základě.
- Navzdory zamrznutí oficiálního dialogu a diplomatické eskalaci má ČR některé příležitosti, jak s Ruskem a o Rusku mluvit, což je především multilaterální dimenze diplomacie a naše spojenecké aliance EU a NATO. Kromě toho může česká zahraniční politika navázat na pozitivní zkušenosti v oblasti podpory nestátních aktérů, nezávislých médií a dalších prodemokraticky smýšlejících hlasů v ruské společnosti, k čemuž má řadu nástrojů.
- V oblasti ekonomické a obchodní spolupráce mezi ČR a Ruskem dochází ze strany některých hráčů k přeceňování příležitostí ruského trhu pro české exportéry, ale ruský trh ve skutečnosti dlouhodobě stagnuje a vyznačuje se řadou problémů spojených se nejistým investičním prostředím, slabou vládou práva a vymahatelností závazků.

Úvod a krátký historický exkurz

Česko-ruské vztahy si od roku 1993 prošly celou řadou zvrátů a obdobími ochlazování a oteplování. V květnu 2021 se ocitly na nejnižší úrovni vzájemného respektu a porozumění mezi oběma zeměmi v souvislosti s aférou Vrbětice a následnou diplomatickou eskalací a zařazením Česka mezi oficiální nepřátele Ruské federace. Nicméně již několik uplynulých let si bilaterální relace udržovaly negativní trend a připsání útoků na muniční sklady ruské vojenské tajné službě GRU na podzim 2014 bylo tak poslední kapkou v celé sérii sporů.

Bezprostředně po rozdělení Československa se přitom v česko-ruských vztazích objevila pozitivní dynamika, když v roce 1993 vedení tehdy nového českého státu podepsalo s Jelcinovým Ruskem Smlouvu o přátelských vztazích a spolupráci.¹ V tomto období byly Rusko a Česko nakloněny hledat společnou řeč, měly tendenci zakopávat historické příkopy a řešit bilaterální konflikty. Přestože se to ne ve všech případech podařilo, například v otázce diplomatické asymetrie či pokračující české surovinové závislosti na ruské ropě a zemním plynu, byla 90. léta obdobím pokusů o normalizaci vztahů po několika desetiletích sovětské nadvlády nad Československem umocněné vojenskou přítomností od roku 1968.

Významným milníkem bilaterálních vztahů byl samozřejmě český vstup nejprve do NATO a později i do EU, který Rusko z důvodu ohrožení svých zájmů v regionu odsuzovalo. Země s mnoha vnitřními problémy však nezbylo nic jiného, než se s českým „návratem do Evropy“ smířit. První velká vlivová operace proti ČR s cílem ovlivnit české veřejné mínění reagovala na plán instalovat americký systém protiraketové obrany v Brdech a také sousedním Polsku, který Rusko vnímalo jako přímé ohrožení svých „životních zájmů“ v regionu střední a východní Evropy.

Skutečným zlomem v bilaterálních relacích však byla až ruská anexa ukrajinského Krymu v roce 2014 a stále pokračující agrese ruské armády a jí podporovaných tzv. separatistů na Donbase. Ta zamezila nejen normalizaci vztahů plánované vládním týmem premiéra Sobotky a ministra zahraničních věcí Zaorálka, ale také v plné míře odhalila míru ruské agrese, ke které je Rusko ochotné se ve vztahu k východním sousedům EU uchýlit, pokud chce zamezit jejich integraci v západní struktury. Útok na Ukrajinu také jasně ilustroval, že ruský vpád do Gruzie v roce 2008 nepředstavoval ojedinělý agresivní výpad v ruském „blízkém zahraničí“, ale první předzvěst hlubokého konfliktu mezi Ruskem a Evropskou unií a Západem jako celkem.

Kauza Vrbětice a následné zařazení Česka mezi „nepřátele“ Ruska představuje fundamentální zlom ve vztazích mezi oběma zeměmi, který by měl být využit k redefinování české politiky vůči Rusku, a to i v širším kontextu vztahů Západu a Ruska. Následující sekce tohoto textu mají za cíl shrnout a přiblížit současnou úroveň vztahů mezi ČR a Ruskem v několika klíčových oblastech, a to: politické a diplomatické, bezpečnostně-mezinárodní a ekonomické a tržní. Tyto části budou sloužit jako analytický základ pro navazující úvahy o možnostech přenastavení česko-ruských vztahů.

1. Politicko-diplomatický rozměr

Česko-ruské diplomatické vztahy vrbětickou kauzou utrpěly nejzávažnější roztržku od roku 1989. V reakci se česká vláda rozhodla vyhostit 18 pracovníků ruské ambasády, které české zpravodajské služby identifikovaly jako ruské agenty. V českém prostředí se přitom dlouhodobě hovoří o početní naddimenzovanosti ruského velvyslanectví. České zpravodajské služby již řadu let upozorňují, že vysoké

¹ Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky - Digitální repozitář, Smlouva mezi Českou republikou a Ruskou federací o přátelských vztazích a spolupráci, https://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t1382_oo.htm.

procento jeho zaměstnanců jsou ve skutečnosti příslušníci ruských tajných služeb a Praha jim slouží jako základna pro mise i v okolních zemích.

Ze strany ruského Ministerstva zahraničí poté došlo k protikroku, což vedlo k další sérii vyhošťování diplomatů. Počty diplomatických pracovníků se zastavily na striktní paritě. Jako další reakci na kauzu Vrbětice ruská vláda schválila seznam nepřátelských zemí, kam kromě USA zařadila i ČR, což potvrzuje dřívější oznámení, že české diplomatické zastoupení může zaměstnávat pouze 19 místních sil, tedy ruských občanů.

Rusko celou roztržku zahalilo do dezinformačního hávu.² Ruské úřady označily ČR za „služku“ USA, jejíž kroky navazují na přiosťření americko-ruských vztahů. Česká politická reprezentace se naopak v prvních dnech v reakci na Vrbětice sjednotila napříč politickým spektrem a vydala silnou zprávu směrem k Rusku i svým zahraničním partnerům. Politický konsenzus se však začal drodit, když začaly na povrch vyplouvat partikulární zájmy jednotlivých aktérů jako např. reakce prezidenta Zemana nebo nejasnosti ohledně cesty prvního místopředsedy vlády Hamáčka do Moskvy. Kroky, které podnikla vláda ve spolupráci s MZV, byly zneváženy proruskou reakcí některých ústavních činitelů, artikulací obav o poškození českých ekonomických zájmů ze strany představitelů byznysu a podkopáváním činnosti českých zpravodajských služeb stejně jako zpochybňováním důkazů, jimiž disponovaly. Situaci dále zamlžil zmatek ohledně pojmenování události, kdy se debata přesunula od podstaty činu k dohadům, zda se jednalo o akt státního terorismu nebo nikoliv.

Vrbětická kauza opět odhalila limity české zahraniční politiky, která jednak postrádá jednotnou koncepci ve vztahu k Rusku a jednak je nesena třemi vzájemně nezávislými aktéry: Ministerstvem zahraničních věcí, premiérem a prezidentem. Neformální pravomoci přitom mnohdy hrají větší roli než ústavní síla jednotlivých institucí. Například český prezident je v Rusku tradičně vnímán jako silný hráč a hlavní aktér mezinárodních vztahů, i když jeho formální pravomoci v této oblasti jsou spíše ceremoniálního rázu. Proruská orientace Miloše Zemana je nicméně v Rusku chápána jako nastavení celé české zahraniční politiky, ačkoli jsou jeho výroky často v přímém rozporu s politikou vlády. Oproti tomu české Ministerstvo zahraničních věcí není na straně Ruska vnímáno jako partner, což dobře dokumentuje fakt, že poslední oficiální bilaterální návštěva se uskutečnila před více než 15 lety.

Rusko na ČR nehledí jako na významného hráče nebo silného partnera. V jeho realistickém chápání mezinárodních vztahů spadá do nárazníkové oblasti, která se přiklonila k linii Spojených států vstupem do NATO a EU, a tudíž nevyvíjí vlastní nezávislou zahraniční politiku, ale kopíruje politická rozhodnutí USA. I z tohoto důvodu se různé iniciativy v oblasti česko-ruského dialogu neseťkaly s úspěchem, případně v nich ruská strana viděla pouze příležitost k prosazení vlastních zájmů. Jako příklad můžeme uvést zřízení česko-ruských bilaterálních konzultací ze strany Ministerstva zahraničních věcí, v jejichž rámci však od spuštění v létě 2020 proběhly minimální relevantní aktivity. Dalším debaklem, který ukázal nezájem ruské strany o spolupráci i ve vědecké oblasti, bylo Česko-ruské diskusní fórum založené v roce 2017 z iniciativy prezidentů Miloše Zemana a Vladimira Putina. Česko-ruské vztahy jsou rámovány mnoha neshodami ohledně historické paměti a pojetí událostí 20. století, včetně sovětského zásahu proti pražskému jaru roku 1968, druhé světové války a kontroverzních „oslav“ vítězství nebo incidentů spojených s přesuny historických památníků, jako byla socha maršála Koněva v Praze a likvidace pomníků československých legionářů v Rusku.

Z druhé strany má Česko dobré zkušenosti se spoluprací s ruským nestátním a neziskovým sektorem, který dlouhodobě podporuje. V roce 2011 se česká diplomacie podílela na založení Fóra občanské společnosti EU-Rusko, které sdružuje téměř 200 organizací z většiny členských států EU a mnoha ruských regionů. Zároveň

² Gigitashvili, Givi, „Kremlin spins alternative theories about 2014 Czech depot blast“, 8. května 2021, <https://medium.com/dfrlab/kremlin-spins-alternative-theories-about-2014-czech-depot-blast-d43caodd61e6>.

má ČR flexibilní vizovou politiku pro Rusy pronásledované režimem za politickou, lidskoprávní nebo občanskou činnost, včetně obránců lidských práv a dalších aktivistů. Významná je rovněž podpora nezávislé žurnalistiky, která je jednou z dlouhodobých českých priorit. Za poznámku stojí dlouhodobá podpora např. Rádia Svobodná Evropa/Rádia Svoboda, které sídlí v Praze, či tzv. Russian Language Media Exchange, ke které ČR stejně jako do Evropské nadace pro demokracii každý rok finančně přispívá. Praha taktéž slouží jako jedno z center ruského nezávislého myšlení a aktivismu. Při Univerzitě Karlově například již několik let funguje Centrum Borise Němcova.

2. Bezpečnostně-mezinárodní rozměr

S ohledem na výše zmíněné vnímá Česko chování Ruska v mezinárodních vztazích optikou revizionismu a snahy o znovuvybudování mocenského postavení, které Rusko ztratilo v 90. letech rozpadem Sovětského svazu. Ten prezident Putin označil za největší geopolitickou katastrofu 20. století.

Z tohoto přemýšlení vychází přímý rozpor mezi zahraničněpolitickými a bezpečnostními zájmy Ruské federace a Česka, které je jako země malého až středního významu a velikosti přímo závislé na multilaterálním systému dodržování pravidel a respektu k základním parametrům fungování mezinárodního řádu dotvořeného v 90. letech. Tento rozpor je zachycen i v koncepci české zahraniční politiky z roku 2015,³ která mluví o Rusku jako o aktérovi destabilizujícím evropskou bezpečnostní architekturu, ale zároveň i významném hráči zastoupeném v Radě bezpečnosti OSN, se kterým je nutné spolupracovat. Bezpečnostní strategie z roku 2015⁴ potom hovoří o Rusku v souvislosti s nestabilitou ve světě, novými bezpečnostními výzvami a autoritářským modelem zpochybňujícím demokratické a liberální zřízení.

Počátek asertivního chování Ruska na mezinárodní scéně vidíme v roce 2003 západní invazí do Iráku a později ještě silněji v roce 2008 v souvislosti s ruskou agresí proti Gruzii a vystoupením prezidenta Putina na Mnichovské bezpečnostní konferenci v roce 2007. Rusko se v duchu svého „vstávání z kolen“ stále asertivněji posouvá do pozice nepředvídatelného aktéra mezinárodních vztahů, což vytváří pro Evropu a západní společenství zásadní výzvu a dlouhodobý strategický problém. Milníkem pro evropské vnímání Ruska je v tomto ohledu výše zmíněný ruský vpád na Ukrajinu v roce 2014.

Tento zvrát v ruském přemýšlení o svém místě v Evropě a světě nedokázala změnit ani celá řada evropských iniciativ usilujících o zapojení Ruska jako standardně fungujícího státu do evropských a mezinárodních struktur. Výrazná v tomto ohledu byla evropská podpora ruskému členství ve Světové obchodní organizaci (2011) či projekt tzv. Čtyř společných oblastí (Common Spaces) evropsko-ruského partnerství od roku 2004 a na něj navazující tzv. Partnerství pro modernizaci tažené z evropské strany zejména Německem. Právě přesvědčení, že se EU podaří Rusko prostřednictvím ekonomických investic a hospodářské spolupráce integrovat do mezinárodního společenství a ekonomického systému, se po roce 2014 definitivně ukázalo jako liché.

Od této doby se EU zaměřila zejména na politiku opatrného zadržování a snahy o jednotu a podporu spojenců ve východní Evropě, což je dodnes zachyceno v tzv. Pěti principech Mogherini z roku 2016, které představují pokus o společný rámec evropského chování vůči Rusku. Ty jsou ale některými členskými státy EU v poslední době zpochybňovány. Někteří aktéři totiž i přes historicky špatnou úroveň vztahů mezi EU a Ruskem nadále usilují o získání bilaterálních výhod, čehož Rusko

³ „Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, Koncepce zahraniční politiky ČR“, https://www.mzv.cz/file/1565920/Koncepce_zahranicni_politiky_CR.pdf.

⁴ „Úřad vlády České republiky, Bezpečnostní strategie České republik 2015“, <https://www.vlada.cz/assets/ppov/brs/dokumenty/bezpecnostni-strategie-2015.pdf>.

náležitě využívá podle hesla „rozděl a panuj“. Právě tyto debaty jsou součástí probíhající strategické reflexe ve vztazích s Ruskem, kterou má Česko tendenci aktivně ovlivňovat a ve spolupráci se společně smýšlejícími státy EU přinášet normativní pohled na hodnocení vztahů s Putinovým režimem. Základním pilířem politiky zdržování byl od roku 2014 společný sankční mechanismus EU, který nejen zůstává v platnosti, ale je v poslední době ještě rozšiřován o silnější důraz na obhajobu demokracie a lidských práv. Přesto je však EU často oprávněně kritizována za příliš opatrný přístup vůči Rusku ve snaze o zachování alespoň základních parametrů dialogu. Posledním příkladem je slabá reakce EU na řadu eskalací ve východní Evropě, včetně vytváření tlaku na Ukrajinu, krize v ČR a Bulharsku či ruské domácí politice a uvěznění Navalného, na které EU nedokázala adekvátně reagovat.⁵

Z pohledu Severoatlantické aliance byl vývoj vzájemného vztahu v zásadě obdobný, ale vždy více konfrontační. V 90. letech NATO a Rusko spolupracovaly na společných projektech, například Partnerství pro mír, do kterého se Rusko společně s dalšími postkomunistickými zeměmi také zapojilo. Vzájemné vztahy se vyhroutil zapojením NATO do krize v Jugoslávii, proti němuž Rusko vystoupilo. Pozdější rozšíření Aliance do Pobaltí v roce 2004 Rusko zpochybnilo a stále proti němu aktivně vystupuje na základě údajného zasahování NATO do ruské sféry vlivu.

Ve své strategické koncepci z roku 2010 se Aliance zaměřuje nejen na posilování své obrany a odolnosti, ale také otázky odstrašení a zvyšování investic do svých kapacit.⁶ V tomto ohledu byl klíčový summit v Newportu v roce 2014, který připomněl a znovu potvrdil závazek členských států vydávat dvě procenta z rozpočtu na obranu, čímž společně s dalšími kroky reagoval na ruskou agresi proti Ukrajině a volání jejích sousedů po důrazné odezvě. Právě rok 2014 přitom přinesl zastavení vojenské spolupráce mezi NATO a Ruskem, jakkoli nevojenský dialog mezi oběma stranami zůstal otevřen. V posledních letech zůstávají vztahy mezi NATO a Ruskem mimořádně napjaté, a to nejen v souvislosti s ruskou agresí proti Ukrajině a východním sousedům, ale také s pokračujícím ruským soupeřením o sféry vlivu a vedením hybridního konfliktu proti Alianci a jejím členům, v poslední době zejména ČR.

Mezinárodní organizace, kterých je členem, se Rusko pokouší vnitřně rozrušit, případně jinak instrumentalizovat, aniž by přispívalo k jejich efektivnímu využívání k řešení mezinárodních krizí a regionálních konfliktů.

V Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) - stejně jako v případě dalších multilaterálních fór - pokračuje ve své revizionistické politice, nekonstruktivním přístupu a zpochybňování základních úmluv a společných pravidel. Nedávné masové vojenské cvičení a shromáždění až 120 tisíc ruských vojáků u hranic s Ukrajinou za účelem vytvoření nátlaku a politického pnutí bez nutných ohlášení podle pravidel OBSE je toho dobrým příkladem.

Samostatnou kapitolou je potom ruské angažmá na půdě OSN a také v rámci Rady Evropy, kde Rusku v současné době hrozí postih za hned několik kauz, včetně obvinění z otravy ruského opozičního předáka Alexeje Navalného. V konečném důsledku může být proti Rusku vůbec poprvé spuštěn tzv. společný sankční mechanismus, který by mohl vyústit v trest za porušování demokracie a lidských práv, ale také dalších základních práv a svobod, ze společné vůle parlamentního shromáždění, Rady ministrů a také generální tajemnice celé organizace.

Obecně platí, že se Rusko v posledních letech z evropského prostoru spíše stahuje a neuznává pravidla a dohodnuté úmluvy a pořádek platný v Evropě v uplynulých 30 letech. To pro ČR představuje výzvu, vzhledem k tomu, že nepovažuje další izolaci Ruska, posílení vnitřního autoritářství v zemi či jeho

⁵ Pavel Havlíček, „The EU Must Respond to Russia's Aggressive Behaviour“, 26. dubna 2021, <https://visegradinsight.eu/eu-must-respond-to-russias-aggressive-behaviour/>.

⁶ „NATO - Strategic Concept 2010“, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_82705.htm.

hlubší spolupráci s Čínou⁷ za žádoucí pro evropskou bezpečnost a stabilitu na kontinentu.

3. Ekonomický rozměr

Český export do Ruska se dnes pohybuje kolem 2 % celkového českého vývozu, což představuje 12. místo z hlediska regionálního pořadí objemu vývozu.⁸ Meziročně toto číslo sice mírně roste, avšak stav ruské ekonomiky v posledních letech nenabízí pro ČR mnoho perspektiv a nových příležitostí do budoucna. Navíc pandemie koronaviru přinesla oslabení výroby i přeshraniční výměny. Porovnáme-li dané hodnoty s objemem vývozu do EU (75 %) nebo podle jednotlivých zemí, kdy je první Německo (30 %) či druhé Slovensko (7,6 %)⁹, vidíme, že Rusko nepředstavuje nijak zásadní odbytiště a jeho pozice je především mediálně výrazně nadhodnocená. Zejména v posledních letech se objevují zavádějící představy artikulované některými představiteli z politiky (např. prezident Zeman), komerční sféry či prorusky orientovaných médií o tom, že ruský trh pro ČR představuje zásadní obchodní příležitost. Českému exportu do Ruska dominuje několik silných hráčů, často vzešlých z dob před rokem 1989, kteří prosazují své partikulární zájmy, a to někdy i na úkor zájmu veřejného a národní bezpečnosti. Noví hráči mají pro vstup na ruský trh omezené možnosti. Navíc čelí nejistotě kvůli špatnému podnikatelskému prostředí a nezbytnosti postupovat skrz neformální vztahy.

Prosazování českých obchodních zájmů v zahraničí, včetně Ruska, pomáhají instituce a agentury Ministerstva průmyslu a obchodu, jakými je Česká exportní banka (ČEB), Exportní garanční a pojišťovací společnost (EGAP) či CzechTrade a CzechInvest. Ruský trh je problematický z mnoha důvodů, jelikož je dlouhodobě nestabilní, obtížně předvídatelný, postrádá vymahatelnost práva, nachází se v zajetí korupce, byrokracie a neprůhledných vazeb. Podle Indexu vnímání korupce sestavovaného Transparency International se Rusko v roce 2020 umístilo až na 129. místě ze 180.¹⁰ Nabízí se tedy otázka, zda se státu vůbec vyplatí investovat tolik prostředků na podporu českého exportu na tento specifický trh, zvláště dochází-li v posledních letech k jeho proměně v neprospěch zahraničního exportu formou např. povinné lokalizace výroby nebo problémů spojených s nesplacenými ruskými pohledávkami v důsledku zmařených investic. Podle vládní Exportní strategie pro roky 2012–2020 by se však ČR měla snažit o snížení závislosti exportu do EU. V tomto světle se Rusko může pro české firmy jevit jako logický, z hlediska vzdálenosti bližší trh.

Česko celkově postrádá strategický přístup, který by zohledňoval jak ekonomické výhody, tak jasně definované národní zájmy. Jedná se např. o dostavbu jaderné elektrárny Dukovany-II nebo diverzifikaci energetických dodávek, které samy o sobě nepředstavují jen obchodní příležitost, ale mají rovněž bezpečnostní aspekt. Problematičnost vzájemných obchodních vztahů se jasně ukázala právě v souvislosti s kauzou Vrbětice.

ČR většinu svých energetických zdrojů dováží z Ruska. Jedná se především o ropu, zemní plyn a jaderné palivo do českých elektráren. Rusko na energetický sektor pohlíží jako na strategické odvětví, skrz které je možné prosazovat i státní zájmy. Od 90. let česká závislost na ruské ropě mírně klesá, v roce 2005 představovala z celkového dovozu do ČR 71 %, od té doby se daří dovoz každý rok mírně diverzifikovat a dnes se pohybuje na úrovni 50–55 %. Ruským ropovodem Družba do ČR přiteče cca 55 % celkových ročního dovozu ropy a má snižující se trend. Naopak ropovodem IKL, jehož cílem bylo snížit závislost na ruských dodávkách, přiteče cca

⁷ Bobo Jo a Edward Lucas, „Partnership Without Substance“, 28. dubna 2021, <https://cepa.org/partnership-without-substance/>.

⁸ Český statistický úřad, <https://www.czso.cz/>.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Transparency International, Corruption Perceptions Index, <https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/rus>.

45 %, což se v čase mírně zvyšuje. U plynu je závislost ČR na ruských dodávkách vyšší, což je také způsobeno složitou přepravou této komodity, která se dodává z valné většiny plynovody. Rusko za rok 2020 do ČR přímo dodalo kolem 74 % dodávek. 12 % plynu pochází z Norska a zbývajících 14 % z Německa, což ale znamená i ruský plyn, pouze německou cestou z plynovodu Nord Stream.¹¹

V ČR je dlouhodobě problematická i otázka netransparentního působení části ruských firem či jednotlivců. Jednou z příčin je relativně snadná možnost v ČR získat a na neurčito si prodlužovat podnikatelská víza, k čemuž stačí oficiálně vykazovat minimální činnost. Česko dále figuruje jako oblíbená destinace pro ukládání a případně praní nelegálně nabytých finančních prostředků z Ruské federace. Bezpečnostní informační služba (BIS) dlouhodobě upozorňuje na napojení ruských firem na šedou zónu české ekonomiky, a to i ve společnostech, ve kterých má přímý podíl ruský stát.¹² ČR dlouhodobě postrádá efektivní nástroje k odhalování, vyšetřování a následnému trestání těchto případů. Z druhé strany řada ruských firem v ČR vyvíjí neproblematické podnikatelské aktivity. Řešení tak zůstává v rukou státu, který by měl zefektivnit předvstupní tzv. screening investic, který by předem odhalil případný závadný charakter byznysu.

Investiční zájmy Ruska v ČR nejsou motivovány pouze obchodními zájmy, ale i těmi politickými. Dobrým příkladem toho je nedávný přesun Ruskem vedené Mezinárodní investiční banky, ve které je Česko přes mnohé kritické hlasy stále menšinovým podílníkem, do Budapešti. ČR taktéž prozatím zůstává i v druhé z tzv. ruských bank - Mezinárodní bance pro ekonomickou spolupráci.

Závěr

Vybudování jednotné strategie České republiky vůči Rusku je obtížné s ohledem na vícekolejnost českých zájmů. Na jedné straně ČR Rusko označuje za bezpečnostní hrozbu, na straně druhé s ním chce obchodovat, importuje většinu ruských energetických zdrojů a celé to zastřešuje politikou lidských práv. Současný stav konfrontace mezi ČR a Ruskem v oblasti demokracie a lidských práv, snahy o elementární dialog v otázkách bezpečnosti a spolupráce v obchodní a surovinové rovině není nadále udržitelný a vyžaduje si pozornost zahraničněpolitického aparátu státu.

Současná krajně napjatá atmosféra v česko-ruských vztazích vyžaduje nejen krátkodobá opatření, ale také strategický přístup k řešení nové situace, ve které si Rusko vybírá Českou republiku za svého nepřítele. Tento krok v souvislosti s paralizací českého diplomatického zastoupení v Rusku by nás měl nutit k reflexi současného stavu a zásadnímu přehodnocení česko-ruských vztahů, a to nejen v rámci bilaterální linie, ale také prostřednictvím našich společenství a multilaterálního rozměru vztahů.

O politicko-diplomatickém rozměru vztahů tento text konstatuje, že navzdory zamrznutí oficiálního dialogu a diplomatické eskalaci má Česká republika některé příležitosti, jak s Ruskem a o Rusku mluvit. Těmi jsou především multilaterální dimenze diplomacie a spojenecké aliance EU a NATO. Kromě toho může česká zahraniční politika navázat a v budoucnu se více koncentrovat na pozitivní zkušenosti v oblasti podpory nestátních aktérů, nezávislých médií a dalších prodemokraticky smýšlejících hlasů v ruské společnosti, k čemuž má řadu nástrojů. Dlouhodobá demokratizace Ruska a její silná a konzistentní podpora je z pohledu českých národních zájmů žádoucí.

S ohledem na problematickou bilaterální úroveň vztahů by se ČR v budoucnu měla více věnovat multilaterálnímu rozměru vztahů s Ruskem nejen v rámci EU a NATO, ale více také OBSE a Rady Evropy, kterých ČR v minulosti tolik

¹¹ Český statistický úřad, <https://www.czso.cz/>.

¹² Bezpečnostní informační služba, Výroční zpráva, 2020, <https://www.bis.cz/vyrocnizpravy/vyrocnizprava-bezpecnostni-informacni-sluzby-za-rok-2019-c665e2a7.html>.

nevyužívala. Česká republika může využívat těchto fór, aby nutila Rusko dodržovat mezinárodní závazky, mírnit agresivní politiku doma i v zahraničí a prosazovat multilaterální řád založený na pravidlech. V budoucnu bude ještě více než v minulých letech platit, že bezpečnost ČR bude postavena na síle a jednotě našich spojeneckých uskupení v rámci EU a Severoatlantické aliance.

Nakonec text přináší zamyšlení nad ekonomickým a obchodním partnerstvím, ze kterých vyplývá, že by se Česko směrem k Rusku mělo zbavit různých závislostí a více se v budoucnu zaměřit na otázku společenské odolnosti, a to nejen v ekonomické a finanční, ale zejména v energetické oblasti. Kromě toho se musí český přístup koncentrovat také na screening investic z Ruska a rovněž širší otázku společenské odolnosti a vypořádání se s hybridními hrozbami, na které musí vynakládat více zdrojů a také politické energie.

Jak z výše uvedeného vyplývá, Česko stojí před historickou výzvou, ale i příležitostí posunout vztahy s Ruskou federací na novou úroveň, která by byla založena na více realistickém a asertivním přístupu k Rusku jako strategickému problému České republiky a evropského společenství. Ačkoli to znamená celou řadu úkolů a domácích diskuzí, ČR se konečně může vyvázat ze své neurčitosti v postoji vůči Ruské federaci a navázat v tomto ohledu bližší partnerství s konzistentními hráči z našeho regionu, jakým je Polsko či pobaltské státy.

S ohledem na své zájmy by přitom ČR měla prosazovat vůči Rusku silně hodnotově založenou politiku vycházející z české tradice podpory neziskového sektoru, nezávislých médií a dalších kritických hlasů v ruské společnosti. Tomu může napomoci také jednota a normativní přístup v rámci mezinárodního společenství, včetně EU a NATO, a pokračování v důrazném přístupu vůči ruskému vedení v Kremlu, ale také otevírání se ruské společnosti. Nakonec nesmí ČR zapomenout ani na vlastní odolnost a obranu proti agresi Putinova režimu ze strany zemí Západu i společného sousedství.

Asociace pro mezinárodní otázky (AMO)

AMO je nevládní nezisková organizace založená v roce 1997 za účelem výzkumu a vzdělávání v oblasti mezinárodních vztahů. Tento přední český zahraničně politický think-tank není spjat s žádnou politickou stranou ani ideologií. Svou činností podporuje aktivní přístup k zahraniční politice, poskytuje nestrannou analýzu mezinárodního dění a otevírá prostor k fundované diskusi.

+420 224 813 460

www.amo.cz

info@amo.cz

Žitná 608/27, 110 00 Praha 1

www.facebook.com/AMO.cz

www.twitter.com/amo_cz

www.linkedin.com/company/amocz

www.youtube.com/AMOCz

Nadace Hannse Seidela (HSS)

Hanns-Seidel-Stiftung (HSS, Nadace Hannse Seidela) je německá politická nadace blízka bavorské konzervativní straně CSU (Křesťansko-sociální unie, člen Evropské lidové strany). Jejím hlavním posláním je podpora demokracie, občanského vzdělávání, míru a rozvoje v Německu a ve světě. Nadace nese své jméno po bývalém bavorském předsedovi vlády a předsedovi CSU Hannsi Seidelovi. Je z velké části financovaná německým státem. Centrála HSS se nachází v hlavním městě Bavorska, v Mnichově. V současné době nadace operuje ve více než 50 zemích celého světa. Její projekty se zaměřují především na podporu mladých lídrů, žen v politických stranách, posílení občanské společnosti, přeshraniční spolupráce a upevňování vlády práva a demokracie.

<https://www.hss.de/>

<https://www.facebook.com/Hanns-Seidel-Stiftung-Tschechien-Nadace-Hannse-Seidela-v-České-republice-106404141214113>

Pavel Havlíček

Pavel Havlíček je analytikem Výzkumného centra AMO se zaměřením na východní Evropu, zejména Ukrajinu, Rusko a Východní partnerství. Profesně se zabývá také otázkami strategické komunikace a dezinformací stejně jako demokratizace a podpory občanské společnosti. Pavel Havlíček spolupracuje s AMO od května 2016. V září 2017 dokončil dvouleté studium mezinárodního magisterského programu Erasmus Mundus v oboru Russian, Central and East European Studies na University of Glasgow v kombinaci s Evropskými studii na Jagellonské univerzitě v polském Krakově.

pavel.havlicek@amo.cz

@Pavel_Havlicek_

Tereza Soušková

Tereza Soušková je analytičkou Výzkumného centra AMO. Odborně se specializuje na region východní Evropy, Ruska, Kavkazu a Střední Asie. Vystudovala politologii a východoevropská studia na Filozofické fakultě Karlovy Univerzity. Absolvovala studijní pobyty v Rusku, Arménii a na Ukrajině. Specializuje se na region východní Evropy, Ruska, Kavkazu a Střední Asie. V rámci doktorského studia se zaměřuje na ruskou zahraniční politiku, výzkum demokracie v postsovětských zemích a na problematiku neuznaných států.

tereza.souskova@amo.cz

@TerezaSouskova
